

1888-1959

D. Iov

D. IOV

SCRIERI

Ediție în două volume

2

PUBLICISTICĂ. MEMORIALISTICĂ
CORESPONDENȚĂ

Știința

Un monument al scriitorului dezvelit în martie 2016, la Flămânzi, județul Botoșani. Fotografie de Vasile Șoimaru

CUPRINS

PUBLICISTICĂ

Volumul MOARTEA REGELUI CAROL. SCRISORI CĂTRE UN NEPOT (1915)

Sâmbătă, 27 septembrie 1914	6
Duminică, 28 septembrie 1914	8
Luni, 29 septembrie 1914	12
Mărti, 30 septembrie 1914	14
Miercuri, 1 octombrie 1914	17
Joi, 2 octombrie 1914	18
Vineri, 3 octombrie 1914	20

Volumul BASARABIA ȘI BUCOVINA DE SUS SUB NOUA STĂPÂNIRE (1941)

S-a frânt trupul țării... ..	22
Proprietatea sub noua stăpânire	25
Biserica sub prigoană	29
Școala românească sub stăpânirea comunistă... ..	32
Cărmuitorii... ..	33
Puține am găsit, multe am lăsat... ..	37

Volumul PRIVELIȘTI BASARABENE (1941)

Basarabia pitorească	40
Soroca	44
Lipnicul	49
Sate moldovenești pe Nistru	53
Drumuri la mănăstiri basarabene	66
Bălți	71
Bugeacul Basarabiei	75
Primăveri basarabene	80
Crăciunul în Basarabia	85

Cahulul	90
Între Prut și Nistru	95
Cetatea Albă	99
Obiceiuri de Paști în Basarabia	103
Stearul din Cobâlea	108
Mănăstiri sorocene	111
Trei martiri ai Basarabiei	115
Nistrul cel bătrân	119
Molda	124
Pe drumuri basarabene	127
Boieri moldoveni de peste Prut	133
Valea Nistrului	138
Comoara mazălului Ilarion Ruga	142

Volumul GOSPODARUL DIN ORHEI (1943)

Gospodarul din Orhei	151
În paraclisul de la Soroca	154
Boierul Vlaicu	157
Pentru... totdeauna	159
Pe malul Prutului	162
10 mai la Nistru	166
Profesorul Ouatu	169
Puișorul	171
Gospodarul cu 13 copii	173
Frați între frați	175
Ziua eroilor	179
Pojarul	181
Căpitanul Epure	184
Umbre pe trecut	187
Fratele de peste Nistru	190
Simion Țărălungă povestește	192
După ieșirea din biserică	196
Pământul de la Nistru	199
Frați de pretutindeni	202
Icoana	205

Volumul MOLDOVA DE LA NISTRU (1943)

Moldova de la Nistru	211
Pe urmele lui Ștefan-Vodă	213
Colind prin Basarabia	218

Volumul BIRUITORII DE LA ȚIGANCA (1943)

Biruitorii de la Țiganca	225
Tătucii	242
Artelnicul Giurgea Samoilă	243
Căpitanul Stihî	244
Moș Neculai	246
Doi ostași	246
Pionierul Popa Constantin	248
Trompetul Tănase Gheorghe	249
Lupta de la Balaklava	250

Din PERIODICE (1915-1944)

Expozițiile de pictură din București	252
Octav Băncilă, Marincea Stănescu, Luchian, N. Dărăscu și Mogoș	254
A XIV-a Expozițiune a Societății „Tinerimea artistică”	257
De la „Tinerimea artistică”	262
Studentii teologi – viitorii preoți	265
Bejenarii	267
Partidul Național în Basarabia	268
Scrisori de peste Prut	270
Mișcarea culturală în Basarabia	272
Un propagandist cultural oficial: Ig. Hertz	275
Nebunia de la Tatar-Bunar	276
Republica Moldovenească	279
Ofensiva culturală din Basarabia	281
Pe drumuri basarabene	285
Opoziția unită în Basarabia	287
Basarabia de ieri și Basarabia de azi	289
Partidul Țărănesc și plebiscitul din Basarabia	292
Partidele politice în Basarabia	295
Nația	298
Ofensiva culturală în Basarabia	301
Demagogia politică în Basarabia	303
Scrisori din Basarabia. Între Pan. Halippa și Grigore Moraru	306
Un luptător pentru Basarabia: Cassian R. Munteanu	309
Batjocorirea bisericilor românești de peste Nistru	311
Poezia populară basarabească	312
Cultura în Basarabia de azi	318
Isprava „Nistrului cel chior”	321
Pictorul N. Grigorescu. Inedit	323

Partea I. Cele dintâi amintiri	331
Partea a II-a. Cum m-am dus la Iași	350
Partea a III-a. Cum am căzut în alegeri	357
Partea a IV-a. Câteva întâmplări	364
Partea a V-a. Buclucuri	385
Partea a VI-a. Amintiri politice	398
Partea a VII-a. Privighetorile de la Sorooca	416
Partea a VIII-a. Puține din multe	433
Partea a IX-a. Relicve	452

CORESPONDENȚĂ

SCRISORI EXPEDiate

Scrisori către I.E. Torouțiu	476
Scrisori către George Tutoveanu	477
Scrisori către A.C. Cuza	484
Scrisori către Liviu Rebreanu	487
Scrisori către Leca Morariu	490
Scrisori către Artur Gorovei	493
Scrisori către Gheorghe și Maricica Hăisan	508
Diverse scrisori	514

SCRISORI PRIMITE

Scrisori de la Gheorghe Tutoveanu	517
Scrisori de la Mihail Sadoveanu	519
Scrisori de la Robert Cahuleanu (Andrei Ciurunga)	520
Diverse scrisori	523

ADDENDA

D. IOV – UN DESTIN ÎN DOCUMENTE, MĂRTURII ȘI EVOCĂRI

<i>Epurația scriitorilor</i>	534
<i>Dorința mea. Testament</i>	536
<i>Sentința Tribunalului Militar București (fragment)</i>	538
Gheorghe Penciu. <i>Penitenciarul Gherla</i>	540

Pamfil Șeicaru. <i>Prietenul meu Dimitrie Iov (1888–1962)</i>	541
Nicolae Dunăreanu. <i>Cu prietenul D. Iov la Sorooca</i>	559
<i>Cu poetul D. Iov despre Basarabia</i> (Consemnare George Dorul Dumitrescu)	562
Alexandru Terziman. <i>Acorduri de toamnă</i>	566
C.D. Zeletin. <i>Fericiri pe margine de prăpastie</i>	567
C.D. Zeletin. <i>Carte poștală pentru D. Iov</i>	568
C.D. Zeletin. <i>Poetul Dimitrie Iov pe covorul roșu...</i>	570
C.D. Zeletin. <i>Răvaș de taină către poetul D. Iov</i>	574

NOTE ȘI COMENTARII	575
--------------------------	-----

ICONOGRAFIE	581
-------------------	-----

Volumul
MOARTEA REGELUI CAROL.
SCRISORI CĂTRE UN NEPOT (1915)

Sâmbătă, 27 septembrie 1914

Mă gândesc, dragă nepoate, la tine: ce vei fi socotind tu despre moartea Regelui nostru? Vă văd pe toți în clasă, cu cărțile deschise pe bănci: „domnul” intră și voi săriți toți în picioare și așteptați, smirnă, să facă semn să vă așezați. Domnul însă vă cuprinde pe toți cu ochii, tremură, își frământă mâinile, ar vrea parcă să vă vorbească și n-are glas. Îl ghiciți după ochii care lucesc în lacrimi, că e supărat, și tăcerea voastră întrebătoare îl silește să vă spună vestea tristă. Începeți și voi să plângeți și *domnul* nu mai poate vorbi de jalea voastră, de jalea lui, de durerea tuturor. De câte ori nu v-a istorisit cu drag cum a venit Domnitorul Carol în țară, cum L-a primit poporul și cum s-a declarat, în urmă, după unsprezece ani, războiul; și în după-amiezile de sâmbătă, de câte ori inimile voastre nu se zbăteau în piept, ca niște păsări, când vă citea *Domnul* din „Coroana de oțel a României”. Și acum tot lui îi e dat să vă vestească și știrea cea mai dureroasă!

Ați luat tășcuțele pe umăr și ați plecat acasă. Și cât ai spune o poveste, tot satul a aflat vestea și nu se mai întreabă nimeni de ce plâng clopotele în turnul Sf. Neculai și de ce parcă un zăbranic negru a îmbrobodit întreaga fire.

Tu, dragă nepoate, nu L-ai cunoscut decât din cărți; și din tablourile ce atârnă pe pereții școalei, ai bisericii și ai primăriei. Nu L-ai văzut măreț, ca un viteaz, călare la 10 Mai: nu L-ai urmărit cum saluta ducând arătătorul în cozorocul chipiului și nu te-a luminat frumusețea Lui albă, de sfânt, când străbătea ulițele Bucureștilor în trăsură.

De acuma însă nu L-om mai vedea nimeni! Bătrânul Căpitan a închis ochii obosiți pentru totdeauna!

La noi vestea a venit dis-de-dimineață. Era frig și cerul posomorât, înveșmântat în nori. Plângeau copacii scuturând sălbile de mărgelale albe, și

frunze galbene bolnăvicioase cădeau rar și obosite. Frigul tot ți se strângea în spate și o liniște umedă cobora în suflet.

Vedeam oameni alergând, copii cu capetele goale fugărindu-se și în ușile prăvăliilor, abia deschise, femei cu ochii încă nedepriși cu lumina dimineții, încremenite cu mâinile la gură. Auzeam în jurul meu vorbe pripite, rostite în șoaptă, cu frică, cu neîncredere. Se întâlneau necunoscuți, se întrebau de e adevărat și treceau mai departe să se întâlnească cu alții și să întrebe iar.

N-aș fi priceput nimic dacă nu vedeam la un colț de stradă, rezemat de zăplaz, pe unul care aprinde felinarele, plângând și repetând mereu: „A murit... a murit...” „Cum, dumneata nu știi?” „Nu.”

Regele, Regele nostru a murit! Îl podidise plânsul și cu șorțul albastru, murdar, își ștergea lacrimile.

Pe străzile din centru lumea se adunase alungată de acasă ca de o nenorocire. Întrebau, se mirau, unii plângeau, alții căutau să se încurajeze „că nu trebuie să credem toate zvonurile”; vorbele însă nu potoleau neliniștea. Și frigul parcă se întetise.

Trista veste înfășură sufletele ca într-o pojghiță de gheață. Bolta se îmbrobodise cu nori mai groși nevrând să lase măcar o fereastră de lumină prin care să cearnă fărâmi de înseninare peste mulțimea ce forfotea neliniștită.

Fugeam de oameni; îmi era frică să aud că moartea Regelui e adevărată. Mă mângâiam și eu cu amăgirea unui zvon și așteptam parcă un glas de sus care să strige că nu-i adevărată știrea.

Până la prânz însă întreg orașul îmbrăcat în negru, în muțenia lui de cimitir vorbea tuturor prin steagurile îndoliate, prin glasul sutelor de clopote, prin geamătul nedeslușit al mulțimii. Se revărsase pe străzi parcă mulțimea unui bălci și fiecare se simțea dator să treacă prin fața Palatului Regal, în vârful căruia, steagul ridicat pe jumătate, cobora mătasea celor trei culori.

A fost dat, iubite nepoate, în cea din urmă zi a săptămânii, în Sâmbăta tuturor morților, să se închidă ochii de vultur ai Celui care 48 de ani avu grija poporului nostru. Sâmbătă dimineața, 27 septembrie 1914, s-a stins cum s-ar stinge o lampă care a ars toată noaptea, inima care a bătut atâta pentru țara aceasta și-a încetat bătăile; s-a stins din viață, cu seninătatea unui copil adormit și dezmiardat de mâna fierbinte a Reginei și impresurat de liniștea rece a Sinaiei. Cuvintele lui din urmă să le ții minte, că-s izvorâte din suflet curat românesc: „Aveți răbdare, România va ieși bine”.

Cerul ce în alte zile își sprijinea boltirea albastră pe umerii Peșului, se întunecă. Ca aripile smulse de vânt dintr-un roi de fluturi albi, porni să cadă, rar și liniștit, cei dintâi fulgi de zăpadă. Piscurile munților păreau la

început căciuli brumării, apoi zăpada îi îmbătrâni de-a binelea, iar brazii, pe coastă, înclinau spre pământ ramurile înzăpezite, ca niște plete albe.

Și pe când clopotele bisericilor își înfrățeau plânsul, fulgii se îndesiră. Ai fi zis că ferestrele cerului le-au deschis sfinții și că cireșii înfloriți ai raiului își scutură floarea albă, croind din așternut de zăpadă drum celui pornit pe calea vecinicii.

Peste toată Țara Românească pogorâse din înălțimi o liniște de moarte. Poporul acesta de milioane, ca sub o comandă, încetă munca cuprins de frigurile unei nemaipomenite dureri, și de la un capăt la altul al țării nu vorbea decât plângerea clopotelor.

Ai plâns și tu, dragă nepoate, tu care ești deprins cu plânsul, tu cel fără părinți. Dar gândește-te cât trebuie să fi plâns Regina noastră? Ea, care altădată îngrijise atâtea sute de ostași, să nu poată fi de folos și să moară în brațele Ei, Cel mai iubit și mai viteaz dintre ostași?

Gândindu-mă la Ea, colindam străzile orașului. Se însera și umbra nopții îmbracă în și mai mare doliu steagurile. Magazinele zăceau în întuneric cu obloanele trase. Bisericile înălțau spre cer gemete de durere, deslușindu-se dintre toate clopotele Mitropoliei ca un muget înfiorător de trist. O stea nu-și lăcrima lumina; se îmbrăcase și cerul în veșmânt de păcură, înadins ca să mărească jalea covârșitoare.

Doar pe străzi, când întunericul se revărsase bine, felinarele se deslușeau ca niște candelă de priveghere, aprinse pentru preamărirea Celui dus dintre noi.

Și cele trei culori ale miilor de steaguri, plângeau...

Duminică, 28 septembrie 1914

Astăzi întreaga fire și-a îmbrăcat haine de sărbătoare. Cerul își topește seninul în aurul dimineții și ca o pânză, răceala toamnei plutește nevăzută. Strălucesc în ploaia de lumină, coperișurile caselor și tricolorile îmbrăcate în negru își aprind mătasea. E zgomot mult, parcă s-a vărsat o apă și poporul a inundat străzile. Militari cu negru la mâna stângă, cu dragoanele la săbii cernite, cetățeni îmbrăcați în doliu, figuri cunoscute și străine, colindă orașul.

Astăzi e încoronarea Regelui Ferdinand I, al doilea Rege ce-l are poporul nostru. Dar lumea nu-i veselă, dragă nepoate. O durere grea apasă sufletul fiecărui trecător și nu vezi decât capete aplecate, priviri ce cercetează pământul în care se clădește palatul strâmt și rece al Regelui Carol.

Clopotele vuiesc întruna și în toată țara bocetul clopotelor e același: nesfârșit și dureros; doar natura astăzi și-a îmbrăcat haina țesută din aurul soarelui gătindu-se ca pentru paradă.

Cu greu am răzbătut prin centrul orașului. Aceleași steaguri se închină îndoliate, pe când cerdacurile se îmbracă în negru, de parcă a tras cineva, de la un capăt la altul al străzii, un chenar uriaș. Trăsurile aduc pe noii veniți să ia parte și la încoronare și la îngropare. După prânz, mai ales, nu era chip să străbați. De-a lungul străzilor cordoane de soldați gătiți în haine de paradă, iar cât ține strada nu încap mulțimea care se îndreaptă spre Mitropolie. Oamenii mari ai țării trec în trăsură, în automobile și din fugă le vezi decorațiile.

Cu cât te apropii de Mitropolie, se mărește înghesuiala. Urc cu greu dealul spre biserică, furișându-mă printre trăsură și jandarmi. În curtea Mitropoliei comisarii și jandarmii au rărit lumea. E ordine deplină și intrările în Cameră se fac cu ușurință. Dar sus, dragă nepoate, anevoie să găsești un locușor. De jur împrejur tribunele pline. Am pătruns și eu într-o tribună chiar deasupra locului unde noul Rege va depune jurământul. În fața mea tribuna diferitor judecători, dintre care o parte din ei îmbrăcați în roșu, pătând cu sânge negrul trist al tribunelor celorlalte. Doamnele toate îmbrăcate în negru și cu fețele îndurerate. Toți sunt triști, parcă fiecăruia i-ar fi murit un tată!

La stânga mea: cei ce reprezintă țările străine, diplomații, care mai de care în haine cernite cu fireturi de argint, cu galoane strălucitoare și cu stânga pieptului ghintuită cu decorații, în mijlocul cărora ard pietrele scumpe. Jos în sala cea mare, aleșii poporului așteaptă sosirea Suveranului. Și erau toți oameni învățați ai neamului și toți cărora le e încredințată conducerea acestei țări. În fund spre ușă, zării și pe unul îmbrăcat ca oamenii de la voi din sat: cu ȋtari, suman scurt, – și-și învărtea supărat căciula în mâini.

Ziua alegerii unui nou Rege ar fi trebuit să umple de veselie sufletele tuturor românilor, dragă nepoate. E o zi mare, care rămâne în istorie și pe care o s-o înveți și tu la școală. Dar moartea celui dintâi Rege îngropase și bucuria cu care trebuia să întovărășim pe cel de al doilea! Stăteau bătrânii neamului posomorâți, cu mâinile încrucișate și capetele lor albe străluceau ca zăpada. Unii din ei văzuse acum 48 de ani pe un altul jurând credință poporului acestuia și poate cum stau acum așa de gânditori își aduc aminte de veselia și de sărbătoarea mare ce a fost atunci! Și parcă bătrânii de jos nu se cunosc între ei; nu-și vorbesc. Fiecare deoparte, supărat, are de plâns pe unul ce a fost scump tuturor și nimeni nu găsește cuvinte de mângâiere pentru celălalt. Iar doamnele, dacă nu le-ar străluci fața, ar părea un șir de umbre încremenite la cingătoarea măreței încăperi.

La intrare, în fața mesei pe care scânteia Evanghelia aurită, bătută în pietre scumpe, cu crucea, orbitor de luminoasă, așezată deasupra, de-a

curmezișul, aștepta mitropolitul Primat Koonon Avrănescu. Îmbrăcat în odăjdii scumpe, albastre ca cerul și tivite cu raze ca din soare, cu mitra pe cap înlăcrimată de pietre nestemate, părea un arhanghel pogorât din rai să spovedească credința și supunerea noului Rege.

La ora 2, ca un cutremur făcu să tresară miile de oameni. Președintele Camerei, bătrânul Mihail Ferechide, anunță: „Majestatea Sa Regele!”

Înceță deodată răsuflarea tuturor. Mii de ochi se îndreptară spre intrare și o oaste de mâini se înălțară, aplaudând pe cei ce intrau. Înalt, ca un plăieș, în uniformă de general de infanterie, noul Rege s-apropie de masa împodobită cu cele sfinte, pe când palmele se învălmășeau în sus și batistele doamnelor de prin tribune fluturau ca niște aripi de rândunică. În stânga, mai jos, unde în vremuri obișnuite stau sfinții țării, trei umbre, ca trei fantome, se opriră. Și păreau, în hainele negre de mătase, cu fețele acoperite de zăbranic, trei călugărițe venite să ia parte la sfânta hirotonisire.

Erau: Regina Maria, îmbrățișată de un cordon albastru – fâșie din stofa cerului – cu Principesele Elisabeta, Mărioara și cu Principele Nicolae, în haine de marinier, – un ștrengar cât tine de mare, și frumos, cu părul auriu ca beteala.

Era tare abătut și el, micuțul, și avea ochii înroșiți de plâns. Că bătrânul Rege, dragă nepoate, mult ținea la el și unde mergea, fie prin grădinile Peleşului, fie în excursii pe Dunăre sau aiure, nu pleca fără el.

Și cele două Domnițe, și Regina erau îndurerate și aveau ochii obosiți înfundați sub pleoapele grele de neodihnă și obrajii subțiri, palizi. Te podideau plânsul auzindu-le.

Regele, de asemenea, era trist; și ochii Lui, în care se aduna privirea tuturor, revărsau liniște de mormânt și adâncă jale. La spatele Lui, noul Moștenitor al Tronului, Principele Carol, ținuse ochii în pământ și cine știe dacă gândul Lui nu străjuia în preajma sicriului de la Sinaia în care se odihnește Nașul Lui!... Miniștrii și mitropolitul stau la dreapta Regelui, iar în fața lor toți generalii armatei cu decorațiile și epoleții cerniți. Prim-ministrul, Ion I.C. Brătianu, fiul celui ce a adus pe Vodă-Carol în România, dădu pergamentul pe care era scris jurământul. Regele, tremurându-i mâna stângă, îl citi, cu dreapta apăsând crucea de pe Evanghelie. N-o să uit cât voi trăi, dragă nepoate, cum Regele Ferdinand nu putea citi de plâns și cum îi tremura glasul de n-am putut înțelege aproape un cuvânt. Pe când citea, Regina plângea cu batista la ochi și plângeau și Domnițele și plângea și Prințul Nicolae și toți câți erau, plângeau și inimele noastre parcă-și încetase bătăile. În toată sala, zguduită de-un fior necunoscut, tremura glasul neînțeles al Celui ce rostea:

„Jur să păstrez Constituția și legile poporului român, să mențin drepturile sale naționale și integritatea teritoriului!”

După citirea jurământului, Regele se iscăli, și după el toți cei ce-L înconjurau servindu-se de aceeași călimară din care s-a servit și Vodă-Cuza și Vodă-Carol.

Când Ferdinand I rosti apoi cuvântarea de Rege nou, am crezut, dragă nepoate, că se darmă palatul. Strigăte de „bravo”, de „ură”, bătăi de palme, pălării înălțându-se, fluturări de batiste și peste furnicarul acesta de mișcări, din tavanul de sticlă, se fărâma, în zâmbete de lumină, aurul soarelui.

Acum glasul noului Ales era limpede, puternic și răsuna ca o binecuvântare.

Cuvântarea Lui ți-o transcriu și ție; citește-o cu luare-aminte, și să-ți rămână în cap și în suflet ca o rugăciune închinată poporului acestuia care totdeauna a avut parte de cărmuitori buni, viteji și înțelepți.

Iat-o: **„Chemat prin grația lui Dumnezeu și voința națională a fi urmașul Marelui întemeietor care Mi-a lăsat ca sfântă moștenire simțământul de iubire și credință al unui întreg popor, găsesc în dragostea Mea pentru Neam puterea de a pași fără șovăire spre îndeplinirea marelui dar grelei Mele sarcini.**

Pilda Aceluia pe care Îl plângem toți ca pe un părinte și convingerea că numai prin o neîncetată propășire se poate asigura viața trainică a unui popor, îmi vor fi călăuză în eforturile mele spre a-mi jertfi întreaga muncă a vieții pentru dezvoltarea puterilor acestui stat. În îndeplinirea acestei înalte datorii pe care o îmbrățișez cu neclintită credință și nestrămutată dragoste, stă cea mai dulce mulțumire ce o pot dobândi; printr-însa aduc cel mai adânc prinos de recunoștință Aceluia, a căruia amintire este cea mai scumpă legătură între țară și casa Mea.

În rodnicia domniei, care face mândrie istoriei noastre, primul Rege al României a găsit cel mai puternic sprijin în unirea tuturor Românilor în jurul Tronului ori de câte ori împrejurările impuneau această datorie.

Sunt sigur că, însuflețit de același înalt patriotism, Românii vor ști și în viitor să dea Tronului și Țării unirea în cugetare și în acțiune, care e singura cheazăie a unei sănătoase propășiri naționale.

Dumnezeu, care după atâtea grele încercări a binecuvântat munca aceluia care s-au devotat binelui acestui neam, nu va lăsa să cadă ceea ce cu atâta trudă s-a clădit și va ocroti cu dragoste pentru acest popor, munca fără preget ce sunt hotărât ca bun Român și Rege să închin iubitei mele Țări”.

Plângea de bucurie poporul adunat, și bucuria c-aveam un Rege tânăr era întovărășită de jalea amintirii Celui mort. Plângea lacrimi de aur lu-

mina de sus și plângeau parcă și decorațiile îmbrăcate în negru ale atâtor bătrâni ofițeri. Iar când noul Rege urmat de doliul celor trei fantome ieși, tunurile vesteau alegerea Sa. Clopotele tuturor bisericilor înălțau rugăciuni pentru fericirea celui ales și ca într-o bătălie glasul tunurilor ducea în depărtări vestea cea nouă.

L-am văzut, dragă nepoate, pe Regele Ferdinand I alături de Regina Maria, în trăsura cu șase cai negri cu hamurile de argint, cu vizitii gătiți în fireturi scumpe. Călăreau înainte jandarmii cu cozile albe în vârful coifurilor lucitoare și împrejurul trăsorii, singurii care aveau voie să meargă după dorința Regelui, erau câteva sute de copii: soldații de mâine ai noului Rege! Unii din ei desculți, alții cu hainele rupte, copii de prin mahalale. Nu-l pot uita pe unul, cât tine, cu sumăiaș, ce striga întruna „ura” ștergându-și din când în când ochii cu căciula.

Gemeau străzile de lume, muzicile cântau „Trăiască Regele” și zarea toată clocotea de glas de tunuri și de clopote. Dar, cum trecea trăsura regală, în urmă recădea pustiul morții. Fierberea era de o clipă. Gândurile călătoreau iarăși către Cel ce-a fost întâiul Rege al țării acesteia. În suflete ingenușea iarăși pustiul și durerea ce sălășluiește într-o casă din care Cel mai iubit a fost scos, ca să nu se mai întoarcă!

Mulți treceau. S-alegeau în urmă gospodarii ulițelor mărginașe și bătrânele neveste îmbrobodite în testemele negre. – Numai El nu mai aude și nu mai vede nimic, soro!... șoptea una, ducând mâna paravan gurii. – Numai El – tănuia alta – da, parcă prea degrabă S-a dus, sârmanul!...

Așa umblau fel de fel de vorbe jalnice până ce noaptea căzu cu greutatea unei pleoape obosite. Muri larma zilei. Mulțimea forfotea tăcută. Orașul semăna c-un mormânt uriaș, deasupra căruia veghează candelile cerului.

Vântul se întetise răcoros. Și părea că prin ramurile veștejite de frigul toamnei sufletul Regelui mort se ruga pentru fericirea acestui popor.

Luni, 29 septembrie 1914

Au venit, dragă nepoate, români din toate ținuturile; au venit să privească cea din urmă intrare în București a Regelui Carol. Văd pe străzi țărani moldoveni strânși în sumane sărăduite și olteni în haine de abia vârstate cu găitane negre; au venit târgoveții tuturor orașelor din țară, au venit meseriași și au venit și frați „de dincolo”. Au venit toți românii, căci pentru toți El a fost, dragă nepoate, un părinte bun și purtător de grije.

Dimineața era frig și soarele de toamnă topea lumina în lacrimile ce atârnav pe ramuri, de părea că și ele plâng; peste zi fereastra senină a bolții

își trase posomorâtele perdele de nouri, iar tot largul firii sămăna unui uriaș interior de biserică îmbrăcat în negru.

Porțile Palatului Regal și grilajul gătiți în negru, iar pe la ferestre atârnav nenumărate steaguri desfăcute ca niște aripi de corb.

Astăzi, dragă nepoate, Regele Carol părăsește pentru totdeauna locuința lui de vară din Sinaia. O fi ningând pe acolo, o fi așternând cerul flori albe de zăpadă pe drumuri, și florile din grădini și-or fi scuturat petalele în semn de închinare.

Pe aici însă e larmă mare. Alungat ca de o armată dușmană, poporul Capitalei se îndreaptă spre străzile pe unde va trece corpul celui mort. O împeștrire de lume cum n-am mai văzut. Prin copaci, pe garduri, pe case, a năvălit mulțimea. În lungul străzilor plutește un uriaș val negru înaintând spre gara Mogoșoaia, unde va fi coborât sicriul; și-au stat toți ceasuri întregi în picioare smeriți, îndurerați ascultând plânsul tuturor clopotelor. S-a scos piatra de pe străzi și s-au înălțat mobile pe care se suiau copii ca tine, așteptând să vadă pe cel ce îi iubea atât de mult. Când tunurile zgudu-iră pământul de parcă un atac dușman aprinsese focul distrugător în jurul orașului, miile de oameni tresăriră. Clopotele se îngânau cu bubuitul tunurilor, cerul posomorât îngreua jalea copacilor înfrigurați și de departe adiau ecourile goarnelor și a muzicilor, iar cam pe la toacă, coifurile jandarmilor călări se zăriră fluturând, în zarea cenușie, coamele albe.

Toți s-au despărțit. Elevii tuturor școalelor tremurau să vadă trecerea cortegiului care se zări, ca o oaste de steaguri și de ofițeri. Înghețase orice vorbă; nu se auzea decât plângerea clopotelor și prăbușitoarea vestire a gurilor de oțel.

După ce trecură jandarmii, dragă nepoate, simții o durere grea și nu puteam stăvili podidirea plânsului: treceau veteranii!! Treceau sute din acei care la 1877 duseseră greul împreună cu viteazul Căpitan! I-am văzut plângând, dragă nepoate, i-am privit cu ochii umeziți, unii din ei drepti încă și voinici, alții cu părul întroienit de ani și greutate și aduși din spate ca o cobiliță. N-o să uit mai ales pe unul din ei atât de îngheboșat, că-i ajungea bărbia în dreptul genunchilor. Toți aveau piepturile bătute cu decorații și câțiva din ei purtau încă uniforma de acum 37 de ani.

Pe cel ce i-a dus la glorie, ei îl duceau acum la odihna de veci! O, dragă nepoate, cine știe ce închideau în sufletele lor și cine știe ce gânduri le-or fi frământat mințile! Fiecare ar fi fost bucuros să moară în locul Lui, căci nu știu de ce, dragă nepoate, niciodată nu ne-am gândit că Regele nostru poate să moară. Ne-am născut cu El, am îmbătrânit cu El, ni l-au povestit bunicii, L-am învățat din cărți și ne-am deprins așa, că sub domnia Lui trebuie să murim

toți, și El să rămână în viață ager ca un șoim, alb ca un sfânt și înțelept ca un bătrân. Apoi trecură, dragă nepoate, corurile cântând jalnic, sute de preoți în odăjdii aurite, mitropolii și episcopii și în urma lor drapelele întregii armate purtate de căpitani. Privindu-le, au început toți să plângă... Cele mai multe erau rupte de gloanțele de la [18]77, sfâșiate de ascuțișul baionetelor, iar unele n-aveau barem o șchioapă de pânză, ci bățul gol în vârful căruia atârna, sub vulturul de aur, decorațiile. Părea că întristarea le-a zdrențuit astfel și fâșiile clătinate de vânt semănau unor țurțuri de lacrimi înghețate.

Pășeau în urma steagurilor generali bătrâni ducând spada Regelui și coroana de oțel făurită din tunurile răpite de la turci; apoi tras de șase cai negri, cu hamurile de argint cernite, venea sicriul îmbrăcat în roșu, cu chipiul Lui deasupra, sicriu așezat pe un tun cu o țeavă lungă, lungă, tun răpit la Plevna, și în urma sicriului, după noul Rege, și cei doi fii, Carol și Nicolae; îndurerat și plângând păsea calul care L-a purtat peste câmpuri și peste dealuri, prin ploi și vifor, prin aurul soarelui și ninsoarea lunii.

Am privit, dragă nepoate, cum au trecut ofițeri nenumărați, demnitarii țării și soldați, toți cu privirea în pământ și cu ochii împăienjeniți de lacrimi. Și în urma mortului, poporul venea ca o armată învinsă. Luminile îmbrobodite ardeau în amurgul trist, goarneau sunând „La Rege” înfiorau liniștea morții ce se abătuse și „marșurile” tuturor muzicilor înălțau, în tovrășia clopotelor, cântece de mort.

Iar la Palat, între făclii, ingenuncheată, într-un târziu, Carmen Sylva bocea, înădușit, în timp ce florile cădelnițau miresme!

Marti, 30 septembrie 1914

După ce, dragă nepoate, am încercat și eu să pătrund prin desimea străzii ce duce la Palat, după ce am privit, în lumina felinarelor îmbrobodite, pe cei veniți din locuri depărtate să-L vadă pentru ultima oară, m-am întors acasă cu o ușoară mulțumire că în sufletul fiilor pământului acestuia au prins rădăcini adânci respectul și dragostea către cel ce aproape jumătate de veac ne-a cărmuit cu pricepere și cu grijă părintească.

Cât a trăit, a muncit pentru binele țării. Și chiar atunci când bătrânețea începuse să-i vestească florii morții, El, întocmindu-și testamentul, lăsa o dovadă desăvârșită a credinței ce a păstrat acestei țări, precum și poporului care L-a chemat să-l conducă la izbândă.

Cele din urmă dorințe ale Lui, scrise acum 15 ani și adăugate în urmă, îți le trimit să le citești ca să vezi cât adevăr e între ceea ce mărturisește El și ceea ce a făcut.

„Testamentul meu scris de mine în luna lui februarie 1899 pentru a fi publicat prin Monitor, după moartea mea, cu rugămintea ca ultima mea voință și dorință să fie urmate tocmai cum le-am descris aici de propria mea mână, fiind încă voinic și sănătos.

Având aproape 60 de ani, privesc ca o datorie, ca să mă hotărâsc a lua cele din urmă dispoziții.

Alcătuind acest testament, gândesc înainte de toate la iubitul Meu popor, pentru care inima mea a bătut neîncetat și care a avut deplină încredere în mine. Viața mea era așa strâns legată în această de Dumnezeu binecuvântată Țară, că doresc să-i las, și după moartea mea, dovezi vădite de adâncă simpatie și de viul interes pe care le-am avut pentru dânsa.

Zi și noapte m-am gândit la fericirea României, care a ajuns să ocupe acum o poziție vrednică între statele europene, m-am silit ca simțământul religios să fie ridicat și dezvoltat în toate straturile societății și ca fiecare să îndeplinească datoria sa, având ca țintă numai interesele Statului.

Cu toate greutățile pe care le-am întâlnit, cu toate bănuielele care s-au ridicat, mai ales la începutul Domniei mele în contra mea, expunându-mă la atacurile cele mai violente, am pășit fără frică și fără șovăire, înainte pe calea dreaptă, având nemărginită încredere în Dumnezeu și bunul-simț al credinciosului meu popor. Înconjurat și sprijinit de fruntașii Țării pentru care am avut totdeauna o adâncă recunoștință și o vie afecțiune, am reușit să ridic, la Gurile Dunării și pe Marea Neagră un Stat înzestrat cu o bună armată și cu toate mijloacele spre a putea menține frumoasa sa poziție și realiza odată înaltele sale aspirațiuni.

Succesorul meu la tron primește o moștenire de care el va fi mândru și pe care el o va cărmui, am toată speranța, în spiritul meu, călăuzit fiind de deviza: „Totul pentru Țară, nimic pentru mine”.

Mulțumesc din suflet tuturor, care au lucrat cu mine și care m-au servit cu credință, iert acelora care au scris și au vorbit în contra mea, căutând a mă calomnia sau a arunca îndoieli asupra bunelor mele mențiuni. Trimțând tuturor o ultimă salutare plină de dragoste, rog ca și generațiile viitoare să-și amintească, din când în când, de acela care s-a închinat cu tot sufletul iubitului meu popor, în mijlocul căruia el s-a găsit așa de fericit. Pronia cerească a voit ca să sfârșesc bogata mea viață, am trăit și mor cu deviza mea, care strălucește în armele României: „Nihil sine deo!”

Doresc a fi îmbrăcat în uniforma de general (mică ținută, care am purtat-o în toate zilele), cu decorațiile de război și numai Steaua României și Crucea de Hohenzollern pe piept. Am rămas credincios religiei mele, însă am avut și o deosebită dragoste pentru biserica răsăriteană,